

Pwyllgor Diwylliant, Cyfathrebu, y Gymraeg, Chwaraeon a Chysylltiadau Rhyngwladol

SeneddDiwylliant@senedd.cymru

20 Chwefror 2026

Annwyl Gyfaill

Gwahoddiad i ddarparu tystiolaeth ysgrifenedig: ARFOR

Diolch yn fawr am y cyfle i ddarparu tystiolaeth wrth i'r Pwyllgor graffu ar waith Weinidogion Llywodraeth Cymru ar weithredu'r rhaglen ARFOR. Mae ein hymateb yn darparu trosolwg cryno o'n prif argraffiadau o lwyddiant y cynllun hyd yma, ac yn seiliedig ar ein hymwneud ni gyda ffrydiau gwaith Llwyddo'n Lleol, Cymunedau Mentrus a Chronfa Her y rhaglen.

Llwyddo'n Lleol

Dylid nodi bod un o fy swyddogion wedi eistedd fel aelod anweithredol o grŵp llywio'r elfen Llwyddo'n Lleol o'r rhaglen. Doedd gan aelodau anweithredol ddim dylanwad o ran y penderfyniadau ynghylch dyrannu arian grant.

Prosiect yn ceisio newid ymddygiad hirdymor yw Llwyddo'n Lleol, ond gyda ffrwd ariannu tymor byr. Credwn fod y prosiect wedi llwyddo i greu cynnwys a gweithgareddau oedd yn targedu pobl ifanc o ARFOR er mwyn trio gwrthdroi'r syniad cyffredin bod angen iddynt adael eu hardaloedd genedigol er mwyn bod yn llwyddiannus. Mae'r neges yn un gref, ac mae'r brand wedi ei sefydlu, felly rydym o'r farn y byddai modd i'r prosiect barhau yn y dyfodol pe bai cyllid ar ei gyfer. Rydym yn meddwl y byddai ariannu hir dymor ar gyfer prosiect o'r math yma yn cynyddu'r tebygolrwydd o gyflawni yn erbyn prif amcanion y prosiect, a gobeithiwn y bydd Llywodraeth nesaf Cymru yn ymrwymo i wneud hynny.

Roedd grŵp llywio'r prosiect yn gynhwysol iawn gyda chynrychiolaeth o nifer fawr o gyrff cyhoeddus Cymru sy'n gweithredu'n genedlaethol ac ym mhedair sir ARFOR. Deallwn

Comisiynydd y Gymraeg
Siambrau'r Farchnad
5-7 Heol Eglwys Fair
Caerdydd CF10 1AT

0345 6033 221
post@comisiynyddygymraeg.cymru
Croesewir gohebiaeth yn y Gymraeg a'r Saesneg

comisiynyddygymraeg.cymru

Welsh Language Commissioner
Market Chambers
5-7 St Mary Street
Cardiff CF10 1AT

0345 6033 221
post@welshlanguagecommissioner.wales
Correspondence welcomed in Welsh and English

welshlanguagecommissioner.wales

mai'r bwriad o gynnwys cynifer o sefydliadau oedd er mwyn lledaenu neges a dylanwad y prosiect, ond mae'n bosib y byddai grŵp llai wedi bod yn fwy effeithiol yn cynnig cyfeiriad strategol i'r elfen yma o raglen ARFOR.

Un o amcanion y prosiect oedd denu pobl ifanc oedd wedi symud i ffwrdd o ardal ARFOR yn ôl. Wrth gwrs, rydym yn cefnogi'r egwyddor a'r neges yma, ond credwn y byddai newid y neges i annog unrhyw siaradwyr Cymraeg i symud i ardaloedd ARFOR yn fwy cynhwysol, ac o bosib yn fwy llwyddiannus yn y pen draw.

Cymunedau Mentrus a Chronfa Her

Fel rhan o'r cytundeb i dderbyn cyllid trwy'r elfennau yma o raglen ARFOR cytunwyd y byddai angen i gwmnïau dderbyn y [Cynnig Cymraeg](#), sef cydnabyddiaeth gan y Comisiynydd i sefydliadau sy'n amlygu'r gwasanaethau y mae modd iddynt eu cynnig yn sgil datblygu cynllun datblygu'r Gymraeg. Roeddem yn falch o'r cyfle yma gydweithio â rhaglen ARFOR ac i ehangu cyrhaeddiad y Cynnig Cymraeg. Arweiniodd yr aliniad hwn rhwng Cymunedau Mentrus, Cronfa Her a'r Cynnig Cymraeg i 25 o sefydliadau ychwanegol gynnig mwy o wasanaethau Cymraeg. Mae'r tabl isod yn crynhoi nifer sydd wedi derbyn y Cynnig Cymraeg fesul cynllun.

Cynllun	Nifer sefydliadau dderbyniodd gyllid	Nifer sydd wedi derbyn templed Cynllun Datblygu'r Gymraeg	Nifer sydd wedi cwblhau a derbyn y Cynnig Cymraeg	% sydd wedi derbyn y Cynnig Cymraeg
Cymunedau Mentrus	65	65	18	28%
Cronfa Her	24	24	17	71%

Roedd anghysondebau ar draws y siroedd yn eu dulliau o gyfeirio a monitro sefydliadau, gyda rhai siroedd yn cychwyn ar y gwaith fisoedd ar ôl rhai eraill. Er nad oedd pawb wedi cwblhau'r Cynnig Cymraeg yn y pen draw, mae'n gadarnhaol fod pob sefydliad wedi cychwyn y broses o greu Cynllun Datblygu'r Gymraeg. Mae hyn wedi cyfrannu at sicrhau

Comisiynydd y Gymraeg
Siambrau'r Farchnad
5-7 Heol Eglwys Fair
Caerdydd CF10 1AT

0345 6033 221
post@comisiynyddygymraeg.cymru
Croesewir gohebiaeth yn y Gymraeg a'r Saesneg

comisiynyddygymraeg.cymru

Welsh Language Commissioner
Market Chambers
5-7 St Mary Street
Cardiff CF10 1AT

0345 6033 221
post@welshlanguagecommissioner.wales
Correspondence welcomed in Welsh and English

welshlanguagecommissioner.wales

bod buddsoddiad grantiau Cymunedau Mentrus a'r Gronfa Her yn arwain at gynyddu cyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg wrth weithio ac wrth dderbyn gwasanaethau gan wahanol fusnesau.

Cyhoeddwyd [adolygiad o ARFOR 2](#) yn gynharach eleni, ac mae'r adolygiad yn casglu bod y rhaglen yn llwyddo i gyflawni rhai o'i phrif amcanion, ond bod hefyd angen ystyried targedu busnesau a sectorau penodol mewn ffordd fwy strategol. Mae hyn yn cyd-fynd â'n hargraffiadau ninnau hefyd. Er bod llawer o enghreifftiau lle cafodd yr arian grant ei wario ar brosiectau sy'n debygol o fod wedi cael effaith gadarnhaol ar y defnydd o'r Gymraeg, roedd enghreifftiau eraill lle roedd dylanwad tebygol y buddsoddiad ar gyfleoedd economaidd siaradwyr Cymraeg ac ar ddefnydd ehangach o'r Gymraeg yn llai amlwg. Credwn y byddai'r rhaglen wedi elwa o gyfnod cynllunio strategol hirach er mwyn deall sut y gallai'r arian grant gynnig yr effaith fwyaf positif ar godi cyfleoedd economaidd pobl ifanc yn y pedair sir, a thrwy hynny ehangu cyfleoedd i ddefnyddio'r Gymraeg.

Roedd penderfyniadau ar ddyrannu grantiau yn cael eu gwneud ar lefel yr awdurdodau lleol. Credwn bod y penderfyniad hwnnw, ar yr un llaw, yn sicrhau bod penderfyniadau yn cael eu gwneud ar lefel mwy lleol ac felly yn agosach at y cymunedau yr roedd yr arian i fod i'w cefnogi. Ond ar y llaw arall credwn bod y penderfyniad hwnnw wedi creu anghysondeb yn y mathau o sefydliadau a chynigion oedd yn llwyddiannus ar draws ardal ARFOR.

Petai rhaglen debyg yn cael ei rhedeg yn y dyfodol credwn y byddai'n fuddiol petai cyfeiriad strategol a chyfarwyddiadau clir o ran sut i gymryd penderfyniadau cyson a mwy strategol wrth ddyrannu'r grantiau yn cael ei ddarparu i'r awdurdodau lleol. Byddem yn awyddus felly bod mwy o arbenigedd yn cael ei ddatblygu yn y dyfodol er mwyn buddsoddi mewn prosiectau mwy o faint sydd wedi eu cynllunio yn fwy gofalus a strategol er mwyn cael y dylanwad mwyaf posib ar economi a hyfywedd y Gymraeg yn ardaloedd ARFOR. Dylid nodi nad oedd amserlen a chyllideb cyfyngedig rhaglen ARFOR 2 yn hwyluso y math hwn o gynllunio strategol, gofalus a hir dymor.

Cysylltu gweithgareddau ARFOR gyda rhaglenni datblygu economaidd prif ffrwd

Er gwaethaf pwysigrwydd rhaglen ARFOR, rhaid cydnabod hefyd fod y buddsoddiad hwn yn fychan iawn o ystyried cyllideb datblygu economaidd ehangach Llywodraeth Cymru. Er enghraifft, mae'r Bargeinion Dinesig a Thwf yn darparu buddsoddiad gwerth biliynau o

Comisiynydd y Gymraeg
Siambrau'r Farchnad
5-7 Heol Eglwys Fair
Caerdydd CF10 1AT

0345 6033 221
post@comisiynyddygymraeg.cymru
Croesewir gohebiaeth yn y Gymraeg a'r Saesneg

comisiynyddygymraeg.cymru

Welsh Language Commissioner
Market Chambers
5-7 St Mary Street
Cardiff CF10 1AT

0345 6033 221
post@welshlanguagecommissioner.wales
Correspondence welcomed in Welsh and English

welshlanguagecommissioner.wales

bunnoedd ac yn cynnig cyfeiriad strategol ar gyfer datblygiadau economaidd drwy Gymru gyfan am gyfnod o 15 mlynedd. Mae'n ddadlennol mai canfyddiad [adroddiad ymchwil](#) gan Brifysgol Aberystwyth oedd mai ystyriaeth ymylol iawn fu i'r Gymraeg wrth ddatblygu bargeinion twf yn y gogledd, y canolbarth a'r de-orllewin. Yn ôl yr adroddiad, bydd effaith hirdymor y Bargeinion Dinesig a Thwf yn sylweddol iawn o ystyried y lefelau uchel o fuddsoddi cyhoeddus a phreifat sydd ynghlwm â hwy, ond ymddengys nad ydynt yn rhoi ystyriaeth ddifrifol i raglen ARFOR, nac ychwaith i'r Gymraeg.

Ein dealltwriaeth ni yw bod cyswllt rhwng swyddogion ARFOR a swyddogion y bargeinion dinesig a thwf wedi bod yn ysgafn iawn, os nad yn absennol mewn rhai ardaloedd. O ystyried taw un o brif uchelgeisiau ARFOR oedd deall yn well y cysylltiad rhwng y Gymraeg a'r economi ac i dreialu a phrif ffrydio ymyraethau llwyddiannus, mae hyn yn siomedig. Yn ein trafodaethau gyda swyddogion ARFOR maent yn adrodd bod ymdrech wedi bod i gydlyn gyda'r bargeinion dinesig a thwf, ond bod yr ymateb wedi bod yn wan.

Mae'r Comisiwn Cymunedau Cymraeg yn argymhell y dylai Llywodraeth Cymru ddatblygu strategaeth datblygu economaidd sy'n mynd i'r afael ag anghenion yr ardaloedd o arwyddocâd ieithyddol dwysedd uwch yn benodol. Yn ôl y Comisiwn, dylai'r strategaeth honno hyrwyddo dulliau datblygu economaidd sy'n canolbwyntio ar anghenion sylfaenol y cymunedau hynny. Rydyn ni'n cytuno ag asesiad y Comisiwn ac yn gefnogol o'r galw am strategaeth sy'n rhoi ffocws penodol ar anghenion economaidd yr ardaloedd yma. Yn ei ymateb i'r argymhelliad hwn, mae'r Llywodraeth wedi ymrwymo i ystyried hyn fel rhan o'r cyfnod oedi a myfyrio ar gyfer rhaglen ARFOR II. Credwn y dylai swyddogion y bargeinion dinesig a thwf sy'n gweithredu mewn ardaloedd o arwyddocâd ieithyddol dwysedd uwch fod yn rhan o unrhyw drafodaethau am ddatblygiad strategaethau economaidd penodol ar gyfer yr ardaloedd yma. Mae angen sicrhau bod y bargeinion dinesig a thwf yn cyfrannu'n uniongyrchol at lwyddiant y strategaethau economaidd hyn yn yr ardaloedd o arwyddocâd ieithyddol dwysedd uwch yn benodol ond eu bod ar draws eu hardaloedd yn cyfrannu at hyfywedd y Gymraeg.

Casgliadau a dyfodol ARFOR

Llwyddodd rhaglen ARFOR i ymgynnull a ffurfio rhaglen gynhwysfawr yn gyflym iawn wedi i Lywodraeth Cymru ddatgan y byddai'n ei ariannu, ac mae swyddogion y rhaglen yn haeddu clod am hynny. Mae adolygiad y rhaglen yn llawn enghreifftiau o sut mae'r rhaglen

Comisiynydd y Gymraeg
Siambrau'r Farchnad
5-7 Heol Eglwys Fair
Caerdydd CF10 1AT

0345 6033 221
post@comisiynyddygymraeg.cymru
Croesewir gohebiaeth yn y Gymraeg a'r Saesneg

comisiynyddygymraeg.cymru

Welsh Language Commissioner
Market Chambers
5-7 St Mary Street
Cardiff CF10 1AT

0345 6033 221
post@welshlanguagecommissioner.wales
Correspondence welcomed in Welsh and English

welshlanguagecommissioner.wales

wedi gwneud gwahaniaeth i fusnesau ac unigolion sy'n byw yn ardal ARFOR, ac mae hynny i'w groesawu.

Mae rhaglen ARFOR wedi dechrau adeiladu sail ymchwil ar y cysylltiad rhwng y Gymraeg a'r economi, ond mae angen mwy o fuddsoddiad a threialu mwy o ymyraethau er mwyn deall beth yw'r ffyrdd gorau o gefnogi a chryfhau cynaliadwyedd cadarnleoedd y Gymraeg. Mae problemau'r ardaloedd yma yn gymhleth, ac felly mae datrysiadau llwyddiannus yn debygol o fod yr un mor gymhleth ac yn rhai sydd angen esblygu wrth i gymdeithas esblygu. Credwn y dylai Llywodraeth Cymru ymrwymo i fuddsoddiad hir dymor er mwyn adeiladu ar seiliau ARFOR.

Un feirniadaeth yr ydym wedi ei chlywed yn gyson am ARFOR yw bod cyfyngu'r cyllid i bedair sir yn amddifadu ardaloedd eraill sydd â dwysedd uchel o siaradwyr y tu allan i'r ffiniau cyfredol y rhaglen. Ein tyb ni yw y byddai'n fwy cynhwysol i gydlynu unrhyw gyllid yn y dyfodol gyda'r ymdrech i sefydlu ardaloedd o arwyddocâd ieithyddol dwysedd uwch, yn unol â phrif argymhelliad y Comisiwn Cymunedau Cymraeg.

Rydym yn gobeithio y bydd y sylwadau uchod o ddefnydd i chi yn eich ymgynghoriad, ac rwy'n hapus i fy swyddogion gwrdd â chi i drafod ymhellach.

Yr eiddoch yn gywir,

Efa Gruffudd Jones

Comisiynydd y Gymraeg

Comisiynydd y Gymraeg
Siambrau'r Farchnad
5-7 Heol Eglwys Fair
Caerdydd CF10 1AT

0345 6033 221
post@comisiynyddygymraeg.cymru
Croesewir gohebiaeth yn y Gymraeg a'r Saesneg

comisiynyddygymraeg.cymru

Welsh Language Commissioner
Market Chambers
5-7 St Mary Street
Cardiff CF10 1AT

0345 6033 221
post@welshlanguagecommissioner.wales
Correspondence welcomed in Welsh and English

welshlanguagecommissioner.wales